

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 101 1980

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Louise Vinge

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström, Lars Furuland

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

ISBN 91-22-00467-X (häftad)

ISBN 91-22-00469-6 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1981

146 not). Mortensen presenterar en synopsis rörande perioden 1807–1848, vilken dock knappast äger förutsättningar att skingra de dimmor i vilka projektet så länge varit insvept. Varken tvivlare eller anhängare lär få anledning att byta ståndpunkt. Den spiritualitet och infallsrikedom Fehrman anser känneteckna dansk litteraturforskning tillhör av detta bidrag att döma en gången tid, och har hos den yngre generationen ersatts med tungflytande humorlöshet. En formulering bör räddas undan en barmhärtig glömska. Under temat »Borgerliggjørelsen: foreringen af det borgerlige ideologiske hegemoni» noteras som en fristående punkt: »Offentlige forlystelser. Klubliv. Teatret. Universitetsforelæsninger. Henrettelser» (s. 148 f).

Hur än »nordisk litteratur» bör definieras: festskriften till Mogens Brøndsted visar att den finns, lever i välmåga, och till på köpet har många kärleksfulla uttolkare och kommentatorer.

Pär Hellström

Pegas och snöbollskrig. Litteraturvetenskapliga studier tillägnade Sven Linnér. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, nr. 44. Åbo 1979.

Den som haft förmånen att avlägga ett besök vid Åbo Akademi, bär sedan dess med sig ett minne av en sällsynt vital intellektuell miljö. Ett vittnesbörd härom föreligger i den festskrift elever, kollegor och vänner sammanställt för att hylla Sven Linnér på hans 60-årsdag. Under den mystifierande titeln *Pegas och snöbollskrig* döjer sig tjuugo uppsatser, vilka i föremålets anda rör sig över ett brett spektrum. Kvaliteten på bidragen är som oftast i liknande sammanhang högst skiftande, den språkliga utformningen ibland på gränsen till det parodiska, men slutintycket stannar ändå vid att det här rör sig om en festskrift av gedigen karaktär.

I den avdelning som ägnats den rikssvenska litteraturen skriver Torsten Pettersson om Eyvind Johnsons förhållande till den historiska sanningen. På ett tiotal sidor fångar han in merparten av de problem Johnson kretsade kring i sina »historiska» romaner, de spekulationer som bar upp dem och de försiktiga lösningar av olika slag författaren emellanåt tyckte sig skymta. Även om Pettersson knappast har något överväldigande nytt att komma med, något som av utrymmesskäl också torde ha varit uteslutet, utgör hans bidrag ett av de mer begåvade inläggen i den ännu föga omfångsrika litteraturen i ämnet, och formar sig till en intelligent summering av skilda sätt att betrakta och försvara romantypen: den lär oss att förstå nuet bättre; den visar oss det oföränderliga i människans villkor; den vill uppsåra och bevara förgånget lidande, dels som en akt av pietet mot dem som en gång utsattes för förtryck, dels som ett medel att ge oss själva och våra medmänniskor motståndsvilja och psykisk styrka. I sista hand blir den historiska romanen uttryck för ett desperat försök att stå emot tiden och förgängelsen (s. 42 f.). – Siv Storå ägnar sina sidor åt en genomgång av Olof Lagercrantz' kritikergärning i BLM, huvudsakligen gällande åren 1943–1946. Hon visar hur Lagercrantz' värderingar av t. ex. bunden och fri vers under perioden tenderar att gå mot en allt större uppskattning av den senare formen. Det är en synpunktsrik studie som väcker aptit på en bredare

undersökning. Väl lättvindigt glider författarinnan dock förbi frågan i vilken utsträckning den extrema tidssituationen kan ha präglat kritikerns ställningstaganden.

Den finlandssvenska avdelningen är som sig bör den fylligaste, och innehåller bl. a. artiklar om Hagar Olssons genombrott som kritiker, Karl August Tavaststjernas relationer till Ryssland, samt det laddade förhållandet – litterärt och politiskt – mellan kulturpersonligheterna Arvid Mörne och Eirik Hornborg. Hagar Olsson behandlas vidare i en uppsats signerad Clas Zilliacus, som berättar om det öde som kom hennes enda skönlitterära verk på finska till del, pjäsen *Lumisota* (Snöbollskrig) från 1939. Författarinnan begick här det oförlåtliga misstaget att skildra en politisk situation som allt medan premiären nalkades i alltför hög grad kom att likna den som samtidigt tog gestalt utanför scenen. Genom ingripande från Utrikesdepartementet kom uppförandet heller aldrig att äga rum. – Den flitiga Åsa Stenwall bidrar med det obligatoriska avsnittet om kvinnolitteratur, och skisserar i Pil Dahlerups efterföljd ett imponerande projekt, där studiet av kvinnotexter syftar till att »belysa kvinnomedvetandets historia som en del av mänsklighetens historia» (s. 148). Stenwalls argumentering för att studiet av kvinnolitteratur medför speciella forskningsproblem och kräver en egen metodik är föga övertygande, men hon avslutar sin framställning med en viktig fråga, väl värd att begrundas av samtliga litteraturforskare, i vilken fålla de än tror sig höra hemma: »Är det gängse realismbegreppet av en sådan karaktär, att det inte i tillräcklig grad kan beakta de delar av verkligheten som i synnerhet är knutna till kvinnors erfarenhetsområden?» (s. 151).

Från det svenskspråkiga området förs man i en tredje avdelning över till den utomnordiska litteraturen. Henry James, Emily Dickinson och Rilke behandlas i stilanalyser och komparativt orienterade avsnitt.

Det är inte bara litteraturvetare som fattat pennan för att uppvakta Linnér. Sixten Ringbom skriver tankeväckande om emblemkonstens renässans under senast förflutna decennier. Nils Erik Enkvist, som enligt personuppgifterna »i tjuugo år ofta skrivit och ständigt pratat om stilens och textens lingvistik» (s. 351), lyckas i »Om fokusmarkering» ge nytt, spännande innehåll åt begreppet »emfas», och utreda hur ny information bör presenteras i kommunikationssammanhang för att bäst komma till sin rätt. Det är en studie som i synnerhet Erik Andersson borde läsa med utbyte. Hans bidrag – »Metaforens mekanism och den sementiska [sic!] representationen» – innehåller säkert både ny och viktig information, dessvärre så illa framställd att det utmynnar i obegriplighet.

Tvårvetenskap i allra bästa mening möter hos Patrick Bruun och Krister Segerberg. Den förre lyckas med konststycket att med utgångspunkt i några silvermynt från kejsar Augustus' tid till sist hamna vid Marsfältets arkitektoniska komposition och Vergilius' roll som dåtidens ledande ideolog. Även om man står förhållandevis snopen efter avslutad läsning – berget föder onekligen en rätta – har man dock haft oförsäkrat trevligt på färden. Det gäller också för Segerbergs försök att bena ut vad »det carrollska elementet», det som kännetecknar Lewis Carrolls nonsenspoesi, egentligen består i. Segerberg vill hypotetiskt se något för absurda texter utmärkande i att man där tillämpar regler utanför deras egentliga användningsområ-

de, vilket leder till »oväntade, märkliga, fantastiska eller kanske till och med logiskt omöjliga» resultat (s. 250). Exemplikationen sträcker sig från Carrolls, Edward Lears och W. S. Gilberts texter in på bildkonstens område. På filosofers vanligt charmfulla vis slutar Segerberg med att resignerat kritisera sin egen analysmodell, och delvis ta avstånd från den.

Festskriftens sista sidor upptas av en bibliografi över Linnérs tryckta skrifter 1936–1979. Att denna avslutas med fyra nummer »Arbeten under tryckning» är något som bör glädja litteraturfolk i allmänhet, Sven Linnérs vänner i synnerhet.

Pär Hellström

Klaus W. Jonas: *Die Thomas-Mann-Literatur. Bibliographie der Kritik. 1956–1975. Band II.* Erich Schmidt Verlag. Berlin 1979.

»Ist Thomas Mann noch lebendig?» lyder titeln på ett bidrag till ett Thomas Mannkollokvium vid ett kanadensiskt universitet (Mc Master Colloquium on German Literature, 1978) och undertiteln talar om »Verständigungsschwierigkeiten» mellan en tysk klassiker och hans publik. Om man betraktar Thomas Manns ställning i det allmänna kulturella medvetandet under de senaste decennierna, kan man konstatera att han fått stå tillbaka för namn som Brecht och även Hesse, som upplevde en renässans i samband med den psykedeliska hippievågen.

I samband med hundraårsjubileet av Manns födelse för fem år sedan höjdes också flera kritiska röster av hans sentida kollegor såsom bland andra Koeppen, Walser, Kunert, Nossack, vilka – ofta från en vänsterorienterad ståndpunkt – framför allt kritiserade avsaknaden av samhällskritisk realism, hans bristande sinne för klasskampen och den arbetande människan, hans snäva begränsning till en kapitalistiskt borgerlig miljö, hans preciosa stil, hans egocentricitet och hans nihilistiska ironi. Hur man än ställer sig till dessa beskyllningar – en sak är säker: de upprörda stämmorna tydde på inte bara att dessa kritiker läst sin mästare utan att Thomas Mann är levande nog att irritera och utmana.

Går man sedan till den akademiska forskningen, kan man konstatera en utomordentligt seg livskraft hos den egocentriske borgarförfattaren. Över hela världen bara fortsätter den vetenskapliga produktionen att öka, och Thomas Mannforskningen har fått ny vind i seglen av ideliga vindstötter: Erika Manns brevvurval i tre volymer på 60-talet, utgåvor av Manns korrespondens med åtskilliga intressanta adressater – som Bermann-Fischer, Croce, Hesse, Kerényi för att bara nämna några – samt de notisböcker och arbetsanteckningar i Züricharkivet, som undan för undan blivit kända. Sedan nu också hans dagböcker börjat utgivas, kan man förmoda en ny våg av vetenskapliga arbeten, som utnyttjar denna nya tidigare förseglade källa.

Det är uppenbart att det föreligger ett trängande behov av bibliografisk vägledning inom denna frodiga internatio-

nella djungel. Den tidigaste bibliografin *Fifty years of Thomas Mann Studies*, sammanställd av den tyskfödde germanistprofessorn i Pittsburgh Klaus W. Jonas, tillkom redan under Thomas Manns livstid och är till och med försedd med en inledning av föremålet självt, där han med klädsam blygsamhet uttrycker tvivel på att en eftervärld kommer att ha så stort intresse av honom; han menar sig ha fått tillräckligt mycket uppmärksamhet av sin samtid. Med ett både roat och uppskattande leende prisar han bibliografens »monomane Treulichkeit» och »Bienenfleiss», innerst inne säkerligen innerligt belåten.

1972 utkom oberoende av varandra Klaus Jonas' *Die Thomas-Mann-Literatur. Bibliographie der Kritik*, omfattande åren 1896–1955 och i Östberlin Harry Matters *Die Literatur über Thomas Mann* i två band omfattande åren 1898–1969. Under sitt arbete på andra delen av sin stora bibliografi *Die Thomas-Mann-Literatur. Bibliographie der Kritik. 1956–1975* kunde Jonas dra nytta av Matters arbete för åren 1956–69 men har lämnat viktiga kompletteringar därvidlag, och från och med 1970 rör han sig åter på ooberbetad mark.

Denna andra del innebär ett enormt arbete, som inger både häpnad och respekt samt tacksamhet från alla Thomas Mannforskares sida. Första delen omfattade 458 sidor, vilka distanseras av andra delens 719. Den upptar 6 195 arbeten från mer än tjugo länder. Dessutom tillkommer tillägg och kompletteringar till del I på närmare 50 sidor.

Bibliografin är uppställd kronologiskt år för år; inom varje år förtecknas verken i alfabetisk ordning efter författarnamn. Bokens användbarhet ökas av en rad register till båda banden, inte mindre än sex stycken: författarregister, register över Manns verk, personregister, register över viktiga teman – Antike, Bildungsroman, Betrüger, Humanismus, Frauen, Tuberkulose, Mythos, Zahnärzte osv. – och slutligen ett 40-sidigt tvåspaltigt tidskriftsregister.

I sitt förord till bibliografins andra del citerar Jonas instämmande och kanske ursäktande en Mannspecialists konstaterande: »Die gesamte Thomas-Mann-Literatur vermag heute niemand mehr zu überblicken». Det är för visso sant. Redan Jonas' digra luntor är svåra att överblicka trots föredömlig klarhet och användbarhet vad beträffar uppställning och register. Att avge ett auktoritativt omdöme om bibliografins tillförlitlighet är ogörligt för den som inte följer Jonas i spåren, men stickprov ger lugnande resultat, och för den som tidigare haft anledning att använda Jonas' bibliografiska vägledning står hans kompetens och akribi utom varje tvivel.

Osannolikt nog är det voluminösa verket helt och hållet ett enmansjobb, låt vara att han haft hjälp av sina otaliga kontakter på bibliotek och forskningscentra runt om i Europa och USA. Det är ett verk inte bara av »Bienenfleiss» utan av detektiviskt spårinnehåll och hängivenhet. För bibliograferandet av Thomas Mannlitteraturen i framtiden behöver man heller inte oroa sig. Det vilar i trygga händer: Klaus Jonas är i färd med band III från 1976 och framåt.

Gunilla Bergsten